

Реферат на тему: "Життя і творчість Пилипа Морачевського"

Пилип Морачевський

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ПИЛИПА МОРДОВСЬКОГО

Уже сто років ім'я і творчість Пилипа Морачевського майже забуті й це тоді, коли він пішов із життя тільки наприкінці 70-х рр XIX ст, а його літературна діяльність тривала впродовж відносно довгого часу Правда, в тодішніх культурно-мистецьких умовах роз-витку українського слова інформація про поета могла доходити тільки до вузького кола читачів та й, правду кажучи, талант Морачевського не був дуже яскравим і творчість його не набула широкого розголосу Усе ж завдяки меценату Василеві Тарновському, який збирав різноманітні пам'ятки української культури, спогадам Олександра Кониського, ґрунтовній статті Володимира Науменка, розвідці Бориса Шевеліва сьогодні можна більш-менш докладно описати життєвий шлях Морачевського, з'ясувати його родовід, окреслити творчий доробок, визначити місце цього письменника в українському літературному житті середини XIX століття

Пилип Семенович Морачевський народився 26 (14 за стст) листопада 1806 р в селі Шостовиця Чернігівсь-кого повіту в сім'ї місцевого поміщика, який служив губернським секретарем у Чернігові Шостовиця була роз-ташована поблизу губернського центру, і батько не був дуже одірваним від сім'ї Оскільки один з найвизначні-ших українських творів майбутнього письменника по-ема "Чумаки, або Україна з 1768 року" пов'язаний з іменем Хвилимона Галузенка, котрий, мовляв, записав пісні столітнього чумака Чуприни, то, на переконання Бориса Шевеліва, Пилип Морачевський був по лінії ма-тері онуком Максима Галузевського — колишнього "військового товариша". Отож родовід письменника — з козацької старшини Це засвідчує й поема, яка відоб-ражає багато моментів з життя автора й може служити одним із джерел біографії письменника

Пилип Морачевський здобув добру, як на ті часи, освіту Навчався спочатку в повітовій школі в Чернігові, потім — міській гімназії, яку через п'ять років успішно закінчив У 1825—1828 рр навчався в Харківському уні-верситеті, а закінчивши, став викладати математику в повітовій школі м. Суми Та, напевне, цей фах чимось не задовольняв молодого вчителя, і через три роки він скла-дає іспит на гімназійного вчителя російської словесності

Період університетського навчання і вчителювання в Сумах характеризується активним самовиявленням особистості Морачевського на ниві літературної твор-чості Науменко мав усі підстави твердити, що саме в цей час формувалися як його естетичні смаки, так і прийоми версифікації² У Харкові, першому універси-тетському центрі на Східній Україні, який називали ук-раїнськими Афінами, тоді саме розгорталася не тільки наукова, театральна й видавнича діяльність, а й органі-зовувалися літературно-

публіцистичні журнали та альманахи, що сприяло становленню нового українсько-го письменства

На той час у середовищі української шляхти корис-тувалася успіхом "Енеїда" Івана Котляревського, на те-атральному кону виставлялися його "Наталка Полтавка" і "Москаль-чарівник", уже був відомий своїми байка-ми, гумористичними віршами й перекладами Петро Гулак-Артемівський, у московських і петербурзьких журналах виступав зі своїми класицистичними комедія-ми Григорій Квітка Під впливом нових європейських естетичних віянь і в російській, і в українській літературі з'являються твори сентиментально-преромантичного, а незабаром і суто романтичного характеру

Отож притаманна молоді взагалі пристрасть до вер-сифікації захопила й Морачевського, при цьому певну роль зіграв приклад його родича — вчителя Івана Кулжинського, який досить вправно віршував За його підтримки в "Украинском альманахе" (Харків, 1831) з'яв-ляються перші російськомовні вірші Морачевського — "Первое мая", "Монастырь", "Дорога", позначені сен-тиментальною тональністю У них ліричний герой вияв-ляє ностальгію (значною мірою штучну), спричинену розлукою з милою "українкою" Молодий поет згодом передавав із Сум до Харкова й інші вірші, проте тоді другий випуск альманаху не з'явився, і ці твори поба-чили світ тільки 1901 р в газеті "Южный край" Але в рукописних списках вони були відомими серед освіче-ної молоді Сум, де тоді вчителював автор

Тим же часом датується написання віршованої ко-медії в трьох діях "Сумская причудница", з якої збе-реглася тільки одна сцена з другої дії, надіслана авто-ром у листі до згадуваного вже Івана Кулжинського Зміст п банальний мати і дві доньки з міщанської сім'ї зайняті єдиним бажанням — віддати заміж старшу Мати навчає дочку при зустрічі з кандидатами в чоловіки вміти "придаты глазам приветливую нежность, словам, дви-жениям — приятную небрежность", одне слово, впіймати момент, щоб домогтися здійснення задуманого.

У 1832-1835 рр Морачевський працює молодшим учителем російської словесності та географії в Луцькій гімназії, де директорує вже згадуваний Кулжинський Саме йому була присвячена віршована п'єса "Чудаки" Науменко з'ясував, що вона написана в грудні 1833 р, якраз під новий 1834 рік і тематикою, персонажами дуже нагадувала славетну комедію О Грибоедова "Горе з ро-зуму" Навіть прізвища персонажів (поет Стіхотворський, а також Болтницький, Звякович, Хрієновський) подібні до грибоедовських З. Однак загальний ідейно-художній рівень твору, звісно, значно нижчий Та все ж звертає на себе увагу плавний вірш автора, його вміння мовними засобами передати суттєве в портретуванні дійових осіб

31835 р Морачевський викладає російську словесність у гімназії Кам'янця-Подільського, а через три роки, аж до 1849 р, виконує обов'язки інспектора цієї пмназп У цей період відбуваються різні зміни у ставленні властей до українства Якщо спочатку імперські чиновники були дещо поблажливими до українських письменників, то після розгрому 1847 р Кирило-Мефодіївського братства, арешту і заслання у великоруські губернії Гулака, Костомарова, Куліша і розправи над Шевченком настає, за висловом

Франка, глухий антракт у розвитку українсь-кої літератури. Якщо кимось щось і писалось українсь-кою мовою, то в Російській імперії не було ніякої змоги опублікувати його аж до кінця 50-х років. 13 Морачевський саме в цей час переїхав на рідну Чернігівщину і зайняв посаду інспектора Ніжинського ліцею князя Безбородька та міської гімназії, яку обіймав упро-довж десяти років (1849—1859) аж до виходу у відставку. Про ці часи збереглося цікаве спостереження Олександр-а Кониського, який тоді навчався в Ніжинській гімназії. У листі до Науменка він повідомляв, що інспектор Мора-чевський різко відрізнявся від свого попередника, який любив карати гімназистів різками, був гуманним у став-ленні до учнів, за що ті його шанували, хоч часом і підсмію-валися. Водночас Кониський згадує й те, що не прикра-шає Морачевського: при огляді помешкань гімназистів він відбирав українські книжки, зокрема й твори Шев-ченка. Сьогодні важко-пояснити таку поведінку інспекто-ра. Можливо, він оберігав гімназистів від неприємностей, рятуючи таким чином у ті глухі часи їх і себе.

Володимир Науменко вважав, що звернення Мора-чевського до україномовної творчості припадає на по-чаток 50-х років, бо в "Киевских губернских ведомостях" 1854 р. був надрукований у зв'язку з війною Англії, Франції й Туреччини проти Росії вірш "Великому цареві нашому", пройнятий лакейським монархічним славо-слів'ям. Наступного, 1855 року, в Києві з'явилася окре-мою книжечкою поема "До чумака, або Война янглохранцузо-турецька у 1853-1854 роках" обсягом у, 27 сторінок, з доданими до неї трьома віршами, знову ж таки панегіриками царям Миколі I і Олександрові II.

Сама ж поема виконана в жартівливому, гуморис-тичному тоні, чим і засвідчує, що в середині минулого сторіччя в українській поезії ще мали місце бурлескні тра-диції віршування, які свого часу породили й "Енеїду" Котляревського. Якщо ж провести певні літературні па-ралелі, то текст Морачевського генетично пов'язаний з бурсацько-дяківською творчістю початку XIX ст., зокрема з віршами про перемогу над військами Наполеона.

Композиційно поема ("До чумака...") побудована у формі звернення до уявного образу чумака, який десь запропастився, може, "розхвабрувався і в чорноморці записався" і тепер воює проти чужинців. Так виникла можливість розповісти про різні етапи тієї війни, яка то-чилася не тільки на Чорному морі, в Криму, а й на Бал-тиці, на Білому морі, при обороні Петропавловська-Камчатського. Увесь твір пройнятий імперською псевдопатріотичною гордістю за нездоланність "нового Риму", хвалою доблесному "руському воїнству", яке нібито вщент розгромило супостатів, хоч, як відомо, насправді Кримська війна виявила прогнилість московської імперії і завершилася для Росії ганебною поразкою. Мав рацію Науменко, підкреслюючи, що "поезія такого роду мала для автора тимчасове значення" 4. Поема як ми вже за-значили, написана 1855 р. То коли ж почалася літера-турна творчість Морачевського українською мовою? Най-вагомішим аргументом на користь того, що це відбу-лося ще в 40-ві роки, є рукопис поеми "Чумаки, або Україна з 1768 року", який зберігався в чернігівському музеї В.Тарновського і мав таке авторське уточнення:

"Поема в шести піснях, співана свідком тих часів столітнім чумаком Іваном

Чуприною на нічлігах чумацьких в 1848 року". А при виданні початку твору в Чернігові 1864 р. було додано, що ця поема списана Хвилимоном Галузенком (це псевдонім П.Морачевського). Крім того, в рукописі, ілюстрованому десятьма малюнками тушшю, під трьома знаходимо дату — 1852 рік. Отже, текст був написаний раніше.

Літературознавець Науменко, напевне з цензурних міркувань, у своїй статті обминув цю поему. Перший серйозний аналіз "Чумаків..." — твору, в якому широко змодельовано драматичну долю України, зокрема по-казано розмах Коліївщини, належить Борису Шевеліву, який опублікував у повному обсязі цей твір у збірнику "За сто літ" (1930) разом із ґрунтовною розвідкою — "Чумаки" Филімона Галузенка й справжній автор цієї поеми". Шевелів простежив також історію видання по-еми, зокрема відзначив, що книжка, видрукувана в Чернігові 1864 року під назвою "Чумаки, або Смутні часи України", містила тільки початок твору, причому її текст місцями відрізнявся від рукопису та ще й був попсований цензурою. Він справедливо відніс пам'ятку до 40-х років XIX ст.

Важливо підкреслити, що позначена великим впливом Шевченкових "Гайдамаків" поема Морачевського, написана в драматичні часи переслідування української культури після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства, опоетизувала віковічну боротьбу українців за свободу, за право самим господарювати "у своїй хаті і на своїм полі". Уже в передмові автор високо підніс образ України як рідної матері. За межами свого краю українці згадують її теплим словом, журяться, що вона їх "сиротами по світу пустила". Вітчизна окреслюється в їхній уяві як батьківська хата "з садочком вишневим", широко поле, гаї і луки, Дніпро могутній, який у минулому носив "човни козацькі на синєє море". Як бачимо, поет створив романтичний образ рідного краю вже у вступі до твору, а далі доповнював його в усіх шести "піснях". Не випадково автор вдається до неоднозначного узагальненого образу чумаків, через який ідентифікується складна доля України на шляхах історії впродовж кількох століть. Саме образ чумаків як відкривачів нових земель, людей гордих і вільних, символізує невмирущість українського руху до свободи й незалежності.

Основою сюжету твору стали історичні події, що відбувалися в Україні впродовж кінця XVI — першої половини XIX ст. Але в центрі уваги Морачевського — Коліївщина 1768 р. Найбільшому гайдамацькому повстанню присвячено п'ять пісень з шести,

Без сумніву, авторитет Кобзаря відчутно позначився й на змісті, і на стилі "Чумаків..." Морачевського. Типологічну спорідненість обох поем легко помітити в побудові, образності, коломийковому розмірі вірша, а головне, в ідейному пафосі — поетизації визвольних змагань народу. Обом творам притаманна глибока соціальність та вірність кращим традиціям національного мистецтва, зміст і форма їх здебільшого чітка, відшліфована, оперта на фольклорний ґрунт.

Створені Морачевським образи Івана Чуприни і Ганнусі своїм походженням, душевними пориваннями близько стоять до введених Шевченком у "Гайдамаках" постатей Яреми Галайди та Оксани. Ідентичне навантаження мають і ліричні відступи в обох творах.

Легко виокремити, однак, і ті моменти, якими відрізняються поеми. Це передусім їх джерела. Якщо Шевченко повністю спирається на фольклор, то Морачевський звертається до наукових студій з української історії (насамперед до праці "Історія Малоросії" М.Маркевича). На думку Шевеліва, "Чумаки..." подавали ширшу картину гайда-маччини порівняно з поемою Шевченка і якоюсь мірою доповнювали її. Так, Морачевський "...додає розділ про долю гайдамаків, а також— окремий розділ про зруйнування Січі та про кіш запорізький за Дунаєм... Автор по-еми "Чумаки", з одного боку, поширив тему "Гайда-маків", а з другого — наблизив їх до дійсності, поклавши в основу поеми історичні джерела" 5.14 "Чумаки..." є одним з найкращих творів Морачевського. Використаний поетом коломийковий вірш правдиво відтворює боротьбу селян-гайдамаків проти польської шляхти, їх походи на Лисянку, штурм Умані тощо. Поет звертається до романтичної символіки: сим-воли та алегорії захмареного неба, сонця, освячених гайдамацьких ножів тощо. Крім того, дія твору часто обертається в колі снів і візій (віщі сновидіння Чуприни, з'ява тіні Ганнусі чи загиблої уманської панни і т.п.). При цьому автор за химерністю візій не приховує кричущих суперечностей, контрастів і конфліктів відтворюваної історичної доби, прагне знайти істину, якою б суворою вона не була. У поемі виразно звучить ідея національного відродження України, порушується пекуче питання державницьких змагань народу. Образ річки, що "реве та гуляє", стає уособленням Коліївщини, а використання старовинних мотивів козацьких дум та легенд свідчить, що автор органічно поєднує історичну конкретність з узагальненнями філософського плану. При цьому, правда, відчувається дещо наївна прямолінійність поетових уявлень про шляхи революційного перетворення не-справедливої дійсності.

Прикметно, що Коліївщина віддзеркалюється Морачевським у двох ліричних ракурсах — через сприйняття автора (особливо це помітно в численних ліричних відступах) і спогади безпосереднього її учасника чумака Чуприни. Твір не вичерпується однією ідеєю: рівнобіжно з центральною виникає чимало супровідних, що спонукають до роздумів. Поет вірить у перспективу гайдамацької боротьби, бо вона не знищила ненависного ворога. Ця обставина ускладнює колізію, виникають додаткові міркування про патріотизм і обов'язок перед народом, гуманізм і людську пам'ять. Автор устами головного героя просить читачів заховати його пісню "коло свого серця", бо, може, прийде час заспівати її "дітям або онучатам", "сердечним вкраїнським хлоп'ятam", що берегли в серці "свою матір — рідну Україну".

Твір Морачевського, за словами Шевеліва, "платить дань романтизмові". Справді, у поемі помітне романтичне світовідчуття і ствердження правди борців за волю України. Як і більшість романтиків (М.Костомаров, Т.Шевченко, А.Метлинський, П.Куліш), поет звертається до бурхливої української історії, сповненої драматичних зіткнень, суперечностей, потужної національно-визвольної боротьби українців за волю й незалежність. Морачевський послуговується прийомом, типовим для багатьох романтичних творів, — оповіддю героя про своє минуле. Цій оповіді передуює в поемі невеликий вступ. Традиційною є й постать героя — самотнього, заглибленого у свої невеселі

думи, дещо відчуженого від інших. Водночас старий чумаки Іван Чуприна, що мріє про волю України, абсолютно не схожий на покiрного ченця чи, скажiмо, розчаровано-го в життi дворянина — постатей, якi були особливо популярними у творах російських романтикiв першої половини ХІХ ст. Від традиційної європейської роман-тичної поеми "Чумаки..." відрізняються й відчутно знач-нішою роллю у творі місцевого колориту, посилення якого зумовлене в Морачевського досвідом Шевчен-кового художнього моделювання дійсності в цьому ліро-епічному жанрі.

Поет явно порушує й типовий композиційний прин-цип романтичної поеми — винятковiсть подiй i героiв. Він заміняє це прийомом відтворення кульмінаційних, етапних моментів, епічною розповіддю, яка послiдовно розкриває весь ланцюг подiй. Незважаючи на те що в поемі чимало умовного, міфологічного, її композицій-ною основою є не вигадка, а історична подія — Колiїв-щина. Помітно також вільне поводження письменника з історичними фактами (наприклад, у зображенні Гонти), а героїчний ідеал часто виступає в дещо відстороненій формі, зокрема в авторському ставленні до Колiївщини.

Маємо підстави твердити: романтичні інтонації в "Чумаках..." органічно поєднуються з реалістичними, а також натуралістичною описовістю. Всенародний гнів і ненависть до чужоземних зайд відтворено тут не куче-рявими, а цілком зрозумілими, переконливими словами і конкретними образами. Заклики до помсти сприйма-ються як логічний висновок з яскраво описаних числен-них картин, у яких діє невблаганна машина окупаційного національного гноблення чужинцями корінного, авто-хтонного населення краю. Ось один з епізодів, де автор, зображуючи ворожі сили, використовує образ чорної хмари:

Чорна хмара від заходу
Небо покриває...
Україна плаче, тужить,
Що долі не має.
Вражі ляхи уd шляхи,
Мов сарана, вкрили,
Верховодять на Вкраїні,
Як зможуть їх сили.
Чванна шляхта по городах,
По селах гасає;
П'є, гуляє, що де зуздрить —
Собі загрибає;
Бідний народ український
Нівечить, як хоче;
Ріже, мучить божевільна,
Ще й собі регоче!
І козаки, і жінки їх,
І діти, і хати —

Все її... Що хоче робить...

І треба мовчати!.. Не випадково Морачевський насичує поему пафосом визвольної боротьби, наповнює текст численними побутовими деталями, настроями учасників гайдамацьких загонів і особливо переживаннями колишнього коля, а тепер чумака Івана. Героїчне втілюється в поемі у своєму конкретно-історичному виявленні, подається як реальна історія народу, як те, що збереглося в документах і народній пам'яті. Наприклад, героїчною є постать Максима Залізняка, хоча Морачевський у зображенні героя не вдається ні до штучної героїзації, ні до романтичних ефектів. Керівника Коліївщини у творі оточує цілком реальна обстановка. На початку поеми Максим — монастирський "служба", якого ігумен Мелхіседек Значко-Яворський посилає з грамотою на Січ, щоб він підняв і очолив запорожців у боротьбі проти польської шляхти. І Максим виконав це доручення з честю.

У вирі Коліївщини гайдамацький отаман зображений у героїчному ключі. Високо оцінюючи діяльність Залізняка, Морачевський порівнює його помсту ворогові з "Божою волею", наголошуючи таким чином на її безсумнівній справедливості; Є в поемі й згадка про історично зафіксований факт обрання Залізняка гетьманом України, подаються різні версії загибелі народного ватажка. "Хто ж тепер за Україну, як він, стоять буде?" — з болем запитує письменник. Нічого умовного, помпезного чи риторичного не має і в самій грандіозній картині Коліївщини, яка докладно вимальовується в "Чумаках...". Лейтмотивом у її зображенні є викриття й осудження національного гноблення українців, здійснюваного окупантами. Поет відверто таврує тих "сусідів", які "кілля з тину розібрали", залишили "пеньки" на місці розкішних вишневих садків і зелених гаїв. Тому Коліївщину автор називає "святот":

...Не спізнилися козаченьки

На святую раду:

Адже завтра Маковія —

Великеє свято!

О, то свято в Україні

Буде над святами!

З нього слава козацькая

Виросте віками. Сумні мотиви в поемі породжені передусім історичними умовами — новою невдачею визвольних змагань і кривавою розправою над Коліївщиною.

Зображуючи трагічну постать Івана Гонти, Морачевський утверджує передовсім віру в силу волі людини, яка не зраджує своїх переконань, розкриває драматичну колізію почуттів, де в непримиренному двобої з внутрішньою роздвоєністю перемагає вірність клятві.

За версією автора, Потоцький свого часу примусив Гонту одружитися з католичкою, яку Іван не любив, називав "лядською утробою". Більше того, перебуваючи на службі в поляків, Гонта відчував їх зневажливе ставлення до себе, тому, як українець-патріот, у вирішальний момент перейшов на бік повсталого народу.

Із симпатією змальовано в "Чумаках..." і зовнішність Гонти ("козачище важний,

дужий, плечистий", "уси довгі, ніс орлиний, соколині очі" тощо). У картині страти героя поет порівнює його з біблійним Самсоном, що "лева розідрав руками". Однак у зображенні Гонти є й зайва описовість, невміння автора відрізнити суті описуваних подій від їхнього зовнішнього вияву.

Високе ідейне навантаження має в поемі образ опо-відача Івана Чуприни. Це — столітній чумак, що багато бачив у житті. Свого часу він козакував, гайдамачив, брав участь у заснуванні Задунайської Січі, у російсько-ту-рецькій війні тощо. Найбільше місця у своїх спогадах Чуприна відводить гайдамаччині, за якої він був осаву-лою самого Залізняка. Волелюбного й мужнього козака високо цінували побратими, доручали йому найвідпо-відальніші завдання, з якими Іван справлявся з честю.

Змальовуючи стосунки Чуприни з Ганнусею, Мора-чевський створює прекрасний образ незрадливого ко-хання, яке обоє пронесли через усе життя. Колись Ган-нуса разом зі своїм батьком врятували Іванові життя, потім молодята одружилися. Після довгих і небезпеч-них поневірянь Іван не застав живою своєї коханої — її вбили поляки. Лише на цвинтарі, біля могили, Ганнуса ввижається Чуприні в Образі "янгола Божого" і звер-тається до коханого із заповітом жити "на сім світі" будь-що. Цей заповіт і тримає його в житті.

У теперішньому (поемному) часі Чуприна — авто-ритетна й шанована громадою людина. І для старого самотнього чумака сільська громада — теж "кривий рід". З образом Чуприни асоціюється й величний образ України, що є одним з центральних у поемі. Україна — це передовсім Вітчизна-мати, що має славне минуле, пам'ятати і свято шанувати яке закликає автор. Перед читачем постають, ніби вихоплені поетом з полум'я довготривалих національно-визвольних змагань, Нали-вайко і Трясило, Остриця і Хмельницький. Звертаю-чись до ворогів

України, поет пристрасно вигукує:

О, чому вас грім небесний

Не спалив поганих,

Як ви мучили на світі

Наших предків славних!.. Характерно, що, використовуючи художній досвід романтичної поезії й стилістики, Морачевський вод-ночас реалістично відтворює в описах побуту, природи національний колорит. Взагалі органічне поєднання ро-мантичних і реалістичних прийомів художнього моде-лювання дійсності визначає стильову домінанту твору.

Жанрова своєрідність поєми не лише в її історизмі, а й у драматургічній формі викладу значної частини сю-жету. Характери не подаються в авторському повістуванні, а розкриваються в діях і діалогах. Прикладом може бути сцена весілля Івана й Ганнусі (розділ "Весілля пе-ред Маковеем") та багато інших "драматизованих" сцен. Поема Морачевського має й риси, які дають підста-ви заперечувати жанрове визначення її як історичної, — зауважує М.Бондар. — Це, по-перше, провідна сю-жетна лінія, пов'язана з заголовком твору... По-друге, можливе прочитання поєми як повістування насампе-ред про життєві пригоди самого Чуприни, якому випа-ло бути включеним у важливі

історичні перипетії. Третє — основним часовим моментом поеми може бути су-часність — пора написання твору, в яку головний герой доносить пам'ять про пережите. Ця приналежність по-еми до сучасності, пов'язаної з минулим в образі живо-го свідка, поглиблюючи епічність бачення й посилюючи відчуття істинності оповідуваного, має ще й той смисл, що історія, зокрема Коліївщина, постає як іще жива емо-ційно-пам'ятна для автора подія 6.

Хоч, може, Морачевському не все творчо вдалося, проте він наполегливо прагнув заповнювати ті лакуни, які не давали змоги українській культурі й освіті розви-ватися на повну силу. Так, розуміючи необхідність збе-регти українську мову, він на початку 50-х рр. починає поглиблено її вивчати і навіть складає Словник україн-ської мови, за основу якого бере народне мовлення українців Полтавщини, а значення питомих українсь-ких лексем пояснює "виразами зі стародавніх і нових пам'яток народної поезії, із творів Котляревського, Гу-лака-Артемівського і із живого мовлення"⁷. Морачевсь-кий подавав рукопис Словника на науковий розгляд у відділення російської мови і словесності імператорської Академії наук, що зафіксовано в академічному звіті за 1853 рік. Доля Словника невідома, проте праця його упорядника не пропала даремно, а стала доброю осно-вою в його наступній перекладацькій діяльності.

Власне тоді ж Морачевський зайнявся перекладами біблійних книг українською мовою. На цій ниві він був одним з перших, якщо взагалі не найпершим у донесенні Божого слова до українців, предтечею аналогічної діяль-ності Куліша та Нечуя-Левицького. Кониський згадував, що ще в час його навчання в Ніжині він часто відвідував Мора-чевського вдома і постійно заставляв його над вивченням старослов'янського й латинського текстів Біблії.

Володимир Науменко уважно простежив цю сторону літературної діяльності Морачевського і засвідчив: уже в 1860 р. поет повністю переклав Євангеліє від Матвія й Іоанна і в першому варіанті Євангеліє від Луки. Перекла-дач клопотався про видання цих рукописів перед висо-кими церковними владиками, аргументуючи необхідність донесення Божого слова дванадцятьом мільйонам пра-вославних українців, які розмовляють рідною мовою і майже не розуміють старослов'янської. 16 У листі до митрополита Санкт-Петербурзького і Новгородського Ісідора 28 вересня 1860 року Морачевський писав, що високі божественні істини в його перекладі, "з усією,простотою, ясністю Євангельського вчення виражені природною, цілком зрозумілою кожному мовою" ⁸ і додавав, що, пе-рекладаючи Євангелія, зіставляв старослов'янський текст з російським, латинським, німецьким, французьким і польським. Однак митрополит не дав дозволу на друку-вання перекладу українською мовою.

І все ж Морачевський не здався, а продовжував і далі працювати над перекладом Святого Письма, зок-рема почав інтерпретувати українською й Діяння Апоc-тольські, вважаючи свою діяльність на цій ниві корис-ною й богоугодною. З гіркотою він зазначав, що ця ко-пітка праця нагадуватиме хоч рідним дітям про нього, буде знаком його благословіння. Насправді ж перекла-дач настирливо продовжував пробивати

глуху стіну імперської недоброзичливості через розгляд своїх перекладів в Академії наук. Зазначимо, що славетний філолог-академік І.Срезневський прихильно поставився до праці Морачевського, а відділення російської мови і словесності 8 лютого 1862 р. доручило йому й іншим відомим мовознавцям, знавцям української мови О.Микитенку та О.Востокову скласти обґрунтовану записку про переклади Євангелій. І така записка була складена, а в ній високо оцінено працю Морачевського не тільки в аспекті релігійної моральності, а й з погляду філологічного. Академічне відділення ухвалило просити дозволу Синоду на друкування перекладів Євангелій. Однак церковники, захищаючи імперію, відмовили навіть ученим.

Та Морачевський до останніх днів не полишав цієї праці. Вийшовши у відставку 1859 р., він останні двадцять років проживав з родиною (мав трьох синів і двох дочок) у селі Шнаківці Ніжинського повіту. Вважав себе щасливим, бо досягнув, за його визнанням, усього, чого прагнув. У 60-х роках він здійснив інтерпретацію українською Апокаліпсиса та Псалтиря, а також написав рідною мовою курс "Священної історії" для початкових шкіл і народного читання. Доля цих рукописів невідома. Тільки на початку ХХ століття (1905 р.) вийшли у світ Євангелія в перекладі Морачевського, який свого часу імператорською Академією наук вважався найкращим з-поміж перекладів цього тексту слов'янськими мовами.

Помер Морачевський 29 (17 за ст. ст.) квітня 1879 р. в селі Шнаківці поблизу Ніжина, де й похований на цвинтарі біля сільської церкви.

Сталося так, що з часом ім'я педагога й письменника забулося, до його літературної творчості дослідники зверталися зрідка і навіть у восьмитомній академічній історії українського письменства про Пилипа Морачевського згадувалося тільки принагідно. Звичайно, спадщина письменника нерівна в художньому відношенні, якимись особливими новаціями і відкриттями не позначена, однак і другорядні чи навіть треторядні літературні явища дають змогу глибше зрозуміти тенденції розвитку мистецького процесу. Щодо творчого доробку Морачевського, то він засвідчує взаємозв'язок традицій і новаторства в розвитку українського художнього слова, поєднання різних прийомів моделювання дійсності — від класицистичного, бурлескного до сентиментально-преромантичного, романтичного і навіть реалістичного, що характеризує ті етапи еволюції, які пройшла наша література всередині ХІХ ст.

Показовим у плані національного самоусвідомлення творчими особистостями своєї ментальності є звернення Морачевського в гнітючі 40-ві роки до українського слова, прагнення під впливом творчості Шевченка змоделювати одну з найважливіших сторінок національного визвольного руху в багатопроблемній епопеї "Чумаки..." Без сумніву, колоніальний гніт імперії, систематична денаціоналізація народу викликали в нього внутрішній, може, часом інтуїтивний протест проти шовіністичної імперської політики. Прагнення зберегти рідне слово, використати його з просвітительською метою зумовило й подвижницьку працю Морачевського на ниві перекладу християнських книг. Усе це заслуговує на вдячність і повагу нащадків, на те, щоб у розбудові

української державності ми пам'ятали всіх, хто не давав загаснути вогнику нашої національної свідомості.

Література

1 Див.: Шевелів Б. "Чумаки" Филимона Галузенка й справжній автор цієї поеми // За сто літ: Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття / За ред. акад. М.Грушевського. — К. — Х.: Державне вид-во України, 1930. — Кн. 6. — С. 31-35.

2 Див.: Науменко В. Ф.С. Морачевский й его литературная деятельность // Киевская старина. — 1902. — № 11. — С. 176.

3 Там само. — С. 180-185.

4 Науменко й-Ф.С. Морачевский й его литературная де-ятельность // Киевская старина. — 1902. — № 12. — С. 461.

5 Шевелів Б. Цит.гіраця. — С. 22.

6 Історія української літератури XIX ст.: У 3 кн./ За ред. М.Т.Яценка: — К.: Либідь, .1996. — Кн. 2. — С. 60.

7 Гимназия высших наук и Лицей князя Безбородько. — 2-е изд., испр. и доп. — СПб, 1881. — С. 291.

8 Цит. за: Науменко В. Ф.С. Морачевский й его литера-турная деятельность // Киевская старина. — 1902. — № 12. — С. 468. 17